

48-72 AYLAR ARASINDA ÇOCUĞU BULUNAN ANNELERİN ÇOCUK YETİŞTİRME DAVRANIŞLARI İLE ÇOCUKLARININ BENLİK KAVRAMLARININ İNCELENMESİ

Canan YILDIZ ÇİÇEKLER ⁽¹⁾, Devlet ALAKOÇ PİRPİR ⁽²⁾

¹Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

ÖZET

Amaç: Çalışmada, geniş ve çekirdek ailede bulunan annelerin çocuk yetiştirme davranışları ile bu annelerin 48-72 aylar arasındaki çocuklarının benlik kavramları bazı değişkenler açısından incelenmiştir. **Gereç ve Yöntem:** Çalışma ilişkisel tarama modelindedir. Çalışmanın örneklem grubunu çekirdek ailede yaşayan 148 anne, geniş ailede yaşayan 152 anne ve 48-72 aylar arasındaki çocukları olmak üzere toplam 300 anne ve 300 çocuktan oluşturmaktadır. Örneklem grubundaki annelerin çocuk yetiştirme davranışlarını ölçmek için 2008 yılında Karabulut Demir ve Şendil tarafından geliştirilen “Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)” kullanılırken, çocukların benlik kavramlarını ölçmek için 1974 yılında Cicirelli tarafından geliştirilen “Purdue Okul Öncesi Çocuklar İçin Benlik Kavramı Ölçeği” kullanılmıştır. **Bulgular ve Sonuç:** Araştırma sonucunda annelerin çocuk yetiştirme davranışlarının ve çocukların benlik kavramlarının geniş ve çekirdek ailede bulunmalarına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği saptanmıştır. Ayrıca araştırma sonucunda, annelerin çocuk yetiştirme davranışları ile çocuklarının benlik kavramları arasındaki ilişkinin olumlu ve anlamlı olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimler: çocuk, anne, tutum, benlik, çocuk yetiştirme

GİRİŞ

Erken çocukluk yılları insan hayatının en hızlı gelişim gösterdiği; fiziksel, zihinsel, sosyal ve duygusal gelişimin temellerinin atıldığı yıllardır. Bu yıllar, çocuğun, doğal ve toplumsal çevreye uyum sağlayabilme ve içinde yaşadığı toplumla bütünleşebilme için çaba gösterdiği; bu amaçla birtakım temel becerileri ve sosyal davranışları kazanmaya başladığı yıllardır. Çocuk bu yıllarda çevresini tanımaya, çevresindeki ilişkileri kendince anlamaya, olaylara karşı bakış açısı kazanmaya ve olayları yorumlamaya çalışmaktadır (Kaytaz, 2005; Arslan, 2009; Oktay, 2002; Myers, 1996; Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2000). Bu dönemde çocuğun gelişimi, çevredeki faktörlerden etkilenirken, özellikle çocukluktan itibaren bütün yaşam boyu çevredeki insanlarla kurulan ilişkiler, iletişim ve etkileşim bir yandan insanın toplumsallaşmasını, öte yandan kendi benliğini tanımmasına imkân sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle 0-6 yaş aralığında çocuğun yaşadığı deneyimler benlik algısının temelini oluşturmaktadır (Öngider, 2013; Köknel, 1982). Benlik kavramı, kişinin kendisiyle ilgili, yaşantıları, değerleri, yetenekleri, değer yargıları kısacası kendisi hakkında algılayabildiği görüşlerinin, duygularının ve tutumlarının tamamını içeren bir kavramdır. Benlik kavramının gelişimi bireyin çevresiyle olan iletişim ve etkileşimlerini algılayış biçimlerine göre oluşan bir süreç olup, bu süreç doğumla birlikte başlamakta önce bedensel sonra ruhsal ve toplumsal gelişim benliğin gelişimini etkilemektedir (Gander ve Gardiner, 1995; Güngör Aytar, 2007; Gençtan, 1981). Benliğin gelişimi çocuğun kendisi ile başkaları arasındaki ayırımı anladığı zaman başlamakta birlikte, zaman içinde bebekler kendilerini ayrı ve tek olarak fark etmeye başlamaktadırlar. Bebekler önce ellerini sonra bacaklarını daha sonra ise yapabildiklerini fark etmeye başlamaktadırlar. 7-8 ay civarında ise yabancıları ayırt etmeye kısa sürede olsa isteklerini ertelemeyi öğrenmeye başlamaktadırlar. Bu ve buna benzer çocuğun yaşantısındaki tüm gelişme ve ilerlemeler onun benlik şeması gelişmesinin ilk basamaklarıdır. İkinci yılın sonunda dil benliğin gelişiminde güçlü bir araç haline gelmektedir. Başka bir ifadeyle çocuklar dil gelişiminde meydana gelen ilerlemelerle birlikte duygu ve isteklerini daha rahat bir şekilde ifade etmekte ve sahip olma duygusunu geliştirmektedirler. Böylece

Sorumlu Yazar: (Canan Yıldız Çiçekler, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Konya, Türkiye, 0332 223 17 30, cyildiz80@hotmail.com)

çocuklar içinde yaşadıkları kültürel ve sosyal çevreye uyum sağlamakta sosyal ve kültürel beklentileri kendi yaşamlarında uygulamaktadırlar. Benlik oluşumu çocuğun yaşantısı sonucu başından geçen olaylar ve çevrelerindeki kişilerin etkileriyle oluşmaktadır. Başka bir ifadeyle bebeklik döneminden itibaren çevresindekileri tanımaya ve onları ayırt etmeye başlayan bebek bir yandan çevresiyle iletişim etkileşimini sürdürürken bir yandan da kendisine ilişkin algılar oluşturmaktadır. Özellikle bu dönemde çocukla beraber olan ona bakan kişilerin çocuğa yönelik davranışları büyük önem taşımaktadır (Bayhan ve Artan, 2005; Aral, Baran, Bulut ve Çimen, 2001; Uyanık Balat, 2003; Gençtan,1981; Berk, 2012, 2013).

Çocuğun benlik algısının oluşumundaki en önemli evre çocukluk yılları olup, çocuğun aile ortamında karşılaştığı değer, tutum ve davranışlar onun gelecekteki kişilik gelişimi, kendi hakkındaki yargı ve değerlerinin oluşumunda önemli bir yer tutmakla birlikte (Öngider, 2013; Sarıca, Yazıcı, 2013) bu ortamda çocuğa yöneltilen davranış ve tavırlar ilk yaşantıların görüntülenmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Bir kurum olarak aile çocuğun alacağı kavramları seçerek ve vermekte onları yorumlamakta ve sonucu değerlendirmektedir. Ortaya çıkan bu seçim ve değerlendirme süreci çocuğun kişilik ve değer duygusunun gelişimiyle sonuçlanmaktadır (Yavuzer, 2008). Diğer bir değişle çocukların olumlu bir benlik tasarımı oluşturmada ve yeterlik duygusu kazanmasında anne babalarıyla olan iletişim ve etkileşimleri sırasında aldıkları geri bildirimler oldukça önem taşımaktadır. Çocukların kendi kendine yetebilen, yüksek benlik algısına sahip doyumsuz bir birey olarak yetişmesi büyük ölçüde onlara sağlanan fırsatlarla yakından ilişkili iken; sıcak ve duyarlı ebeveyn-çocuk ilişkisi olumlu bir benlik kavramını desteklemektedir. Çünkü anne babalar çocukları için en önemli özdeşim modelleri olup; özellikle kişilik gelişiminde ilk yıllardaki ana-baba tutumları çocuklarda temel özelliklerin oluşmasında önemli rol oynamaktadır (Gürsoy, Çoşkun, 2006; Erkan, 2011; Berk, 2012, 2013). Ailenin çocuğuna karşı geliştirdiği tutumlar, en az kalıtım kadar önemli bir faktör olmakla birlikte, sevgiyi dayalı, araştırmaya izin veren, eğitimde tutarlılık gösteren, çocuğun kendi sorunlarını çözmesine fırsat tanıyan ailelerin çocukları kendileriyle ilgili olumlu düşünceler geliştirerek, kendilerini yeterli bireyler olarak algılamaktadırlar (Güler, 2009). Görüldüğü üzere aile ortamı çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği yerdir. Çocuklar erken çocukluk döneminin ilk yıllarında, beslenme, barınma, sevgi gibi fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanması sırasında çevresindeki ebeveynlerle ve diğer bireylerle etkileşim içine girmekte ve bu etkileşimler sırasında ebeveynlerinin olumlu ya da olumsuz özelliklerini gözlemleyerek ya da modelleyerek kendi davranışlarını şekillendirmektedirler. Bu açıdan ele alındığında aile ortamında çocuğa yöneltilen davranış ve ona karşı takınılan tavır, ilk yaşantıların örüntülenmesinde büyük önem taşımaktadır (Yavuzer, 2008; Sarıca, Yazıcı, 2013; Yıldız, 2006). Anne-babaların çocuklarına yönelik tutumları ile ilgili yapılan araştırmalarda (Özyürek ve Tezel Şahin, 2005; Öztürk ve Şanlı, 2007; Işık ve Güven, 2007; Pektaş ve Özgür, 2005) anne-babanın öğrenim düzeyi, mesleği, çocuğun doğum sırası, kardeş sayısı, ailede diğer bireylerin varlığı gibi pek çok durumun tutumlar üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Özellikle aile ortamında büyük ebeveynin bulunması bazen kuşak çatışması ve tutum farklılıkları nedeniyle gergin durumların yaşanmasına, bazen de büyük ebeveynin sakinleştirici ve yumuşatıcı rolü aile ortamında daha sakin bir ortam oluşmasına neden olabilmektedir (Gürsoy ve Çoşkun, 2006). Bu durum aile içinde annenin çocuklarına yönelik tutumlarını etkileyebilmekte ve bu da çocukların gelişimleri üzerinde etkili olabilmektedir. Bu nedenle özellikle geniş ve çekirdek ailede bulunan annelerin çocuklarına olan davranışları ve çocukların benlik kavramları araştırılması gereken önemli bir konu olarak görülmektedir.

YÖNTEM

Çalışmanın Amacı

Çalışmada, 48-72 aylar arasında çocuğu bulunan annelerin çocuk yetiştirme davranışları ile çocuklarının benlik kavramlarının incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın Modeli

Çalışma, genel tarama modellerinden “ilişkisel tarama modelindedir”. *İlişkisel tarama modelleri*, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasındaki birlikte değişimin varlığını ve derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir. İlişkisel çözümleme iki türlü yapılabilir. Bunlar; korelasyon ve karşılaştırmadır (Karasar, 2005).

Çalışmanın Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 48-72 aylar arasında çocuğa sahip 300 anne ve bu annelerin çocukları oluşturmaktadır. Çalışma grubundaki ailelerin 148 (% 49.3)’i çekirdek aile, 152 (% 50.7)’si geniş ailedir. Çocukların 150 (% 50)’si kız, 150 (% 50)’si erkektir. Çocukların 126 (% 42)’si ilk çocuk, 174 (% 58)’ü ilk çocuk değildir. Çocukların 232 (% 77.3)’si okul öncesi eğitim kurumuna devam etmekte, 68 (% 22.7)’i okul öncesi eğitim kurumuna devam etmemektedir. Annelerin 26 (% 8.7)’si 20-25 yaş aralığında, 115 (% 38.3)’i 26-30 yaş aralığında, 92 (% 30.7)’si 31-35 yaş aralığında, 49 (% 16.3)’ü 36-40 yaş aralığında ve 18 (% 6.0)’i 40 ve üzeri yaş grubundadır. Annelerin 45 (% 15.0)’i tek çok çocuğa sahip, 136 (% 45.3)’sı 2 çocuğa sahip, 80 (% 26.7)’i 3 çocuğa sahip iken, 39 anne (% 13.0) 4 ve üzeri sayıda çocuğa sahiptir. Annelerin 254 (% 84.7)’ü ev hanımı, 46 (% 15.3)’sı memurdur. Annelerin 14 (% 4.7)’ü okuryazar değil, 148 (% 49.3)’i ilköğretim mezunu, 86 (% 28.7)’sı ortaöğretim mezunu ve 52 (% 17.3)’sı ise lisans ve üzeri eğitim seviyesindedir.

Veri Toplama Aracı

Çalışmada annelerin tutumlarını ölçmek amacıyla “Ebeveyn Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Çocukların benlik kavramlarını belirlemek için ise “Purdue Okul Öncesi Çocuklar İçin Benlik Kavramı Ölçeği” kullanılmıştır. Ebeveyn Tutum Ölçeği, Karabulut Demir ve Şendil (2008) tarafından ebeveynlerin 2-6 yaş arasındaki çocuklarına olan davranışlarını ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçek olup, 4 alt boyut (demokratik, otoriter, aşırı koruyucu ve izin verici) ve 46 maddeden oluşmaktadır. Oluşturulan maddeler davranış biçimleri şeklindedir ve her bir davranış biçiminin karşısında cevaplayıcıların seçecekleri, sıklık oranlarına göre farklılaşan beş seçenek bulunmaktadır. Her boyuttan alınan puanlar ayrı ayrı hesaplanarak her boyut için bir puan elde edilmekte olup, bir boyuttan yüksek puan alınması o boyutun temsil ettiği davranış şeklini benimsemek anlamına gelmektedir. Ölçeğin geçerlik güvenirlik çalışması 2-6 yaş arasında çocuğa sahip, düşük, orta ve yüksek sosyoekonomik düzeylerde olan 420 anne ve baba üzerinde yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini sınamak için ise ölçek, ebeveyn tutumlarını ölçen bir diğer ölçekle birlikte 56 anne ve babaya uygulanmıştır. Yapılan güvenirlik analizleri sonucunda Cronbach alfa değerleri “demokratik” boyut için .83, “otoriter” boyut için .76, “aşırı koruyucu” boyut için .75 ve “izin verici” boyut için ise .74 olarak bulunmuştur. Purdue Okul Öncesi Çocuklar İçin Benlik Kavramı Ölçeği (POBKÖ), Cicirelli (1974) tarafından, okul öncesi çocuklarda (3-6 yaş) benlik algısını ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçek olup 40 maddeden oluşmaktadır. Her maddede, resimdeki çocuğun ne yaptığına ilişkin açıklamalarıyla birlikte, 2 adet resim bulunmaktadır. Resimler çocuklara gösterilerek, her birine ait açıklamalar okunduktan sonra, hangi çocuğun

kendilerine daha çok benzediğini göstermeleri istenerek yanıtlamaları sağlanmaktadır. Ölçek, Cicirelli tarafından, 1974 yılında, 3-6 yaş grubunda olan 312 çocuktan oluşan bir örneklem grubuna uygulanmıştır. Ölçeğin güvenilirlik çalışmaları kapsamında, iç tutarlık katsayısına ve tekrar test güvenilirliğine bakılmıştır. İç tutarlık katsayısı Kuder-Richardson-20 tekniği kullanılarak hesaplanmıştır ve toplamda .86 olarak bulunmuştur. En yüksek güvenilirlik katsayısı ise, 4 yaş grubundaki çocuklardan oluşan örnekleme .89 olarak bulunmuştur. Test-tekrar test çalışması, sonucu testin güvenilirlik katsayısı .70 olarak bulunmuştur. Ölçeğin geçerlik çalışmaları kapsamında kapsam geçerliği, yapı geçerliği ve faktör analizi çalışmaları yapılmıştır. 12 faktörlü bir yapı elde edilmiş ancak faktör maddeleri birbirinden tutarsız olması sebebiyle yorumlanamamıştır. Faktör sayısı 4 ile sınırlandırılmış ve kuramsal olarak bu dört faktör açıklanmaya çalışılmıştır. İlk iki faktörden biri düz maddelerden diğeri ise ölçekteki ters maddelerden oluşmuştur. Diğer iki faktöre ise kuramsal olarak bir açıklık getirilememiştir (Özcan, Gümüş ve Kotil,2009). Cicirelli (1974) tarafından geliştirilen Purdue Okul Öncesi Çocukları İçin Benlik Kavramı Ölçeği'nin (POBKÖ) Türkiye'deki 5-6 yaş çocukları için yapı geçerliği çalışması Özcan, Gümüş ve Kotil (2009) tarafından yapılmıştır. Bu amaçla önce ölçeğin 40 maddelik formu ile 140 okul öncesi dönemdeki çocuklardan toplanan verilere açımlayıcı faktör analizi (AFA) yapılmış, elenen maddeler sonunda ölçeğin 16 maddelik formu ile 183 çocuğun bulunduğu ikinci bir örneklem grubundan veri toplanmış ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile model sınanmıştır. Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda belirlenen 4 faktörün birlikte varyansın % 52,13'ünü açıkladığı bulunmuştur. Aynı alt ölçekte yer alan madde içeriklerine göre birbirleri ile tutarlı oldukları ve 1. faktörün “Sosyal Yeterlik” olarak; ikinci faktörün “Akademik Yeterlik” olarak, üçüncü faktörün “Fiziksel Yeterlik” olarak ve dördüncü faktörün de “Anne Kabulü” olarak adlandırılabilceği görülmüştür. Ölçeğin açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen 16 maddeli dört boyutlu yapısı doğrulayıcı faktör analizi ile sınanmış ve DFA sonuçlarına göre modelin iyi uyum değerleri ürettiğini ve ölçeğin birbirinden bağımsız dört boyutlu yapısının olduğunu doğrulamıştır. Çalışma 2012-2013 öğretim yılı güz döneminde gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Çözümlemesi:

Annelerin çocuk yetiştirme davranışları ile geniş ve çekirdek ailede bulunmaları arasındaki ilişki “Bağımsız Gruplar t-Testi” ile analiz edilmiştir. 48-72 aylar arasında çocukların benlik kavramları ile geniş ve çekirdek ailede bulunmaları da yine “Bağımsız Gruplar t-Testi” ile analiz edilmiştir. Geniş ve çekirdek ailede bulunan annelerin çocuk yetiştirme davranışları ile 48-72 aylar arasındaki çocuklarının benlik kavramları arasındaki ilişki ise “Pearson Korelasyon Katsayısı” ile analiz edilmiştir.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Tablo 1: Annelerin Çocuk Yetiştirme Davranışlarının Geniş ve Çekirdek Ailede Bulunmalarına Göre t-Testi Sonuçları

	Grup	N	\bar{x}	s	sd	t	p
Demokratik	Çekirdek	148	44.02	21.79	298	.377	.706
	Geniş	152	44.92	19.51			
Otoriter	Çekirdek	148	36.40	11.00	298	.082	.935
	Geniş	152	36.30	10.65			
Aşırı Koruyucu	Çekirdek	148	24.02	10.86	298	.034	.973
	Geniş	152	23.98	9.73			
İzin Verici	Çekirdek	148	29.47	7.76	298	.323	.747
	Geniş	152	29.19	7.38			
Genel Toplam	Çekirdek	148	133.92	19.62	298	.682	.496
	Geniş	152	135.58	22.37			

Tablo 1’de annelerin çocuk yetiştirme davranışları geniş ve çekirdek ailede bulunmalarına göre incelendiğinde Ebeveyn Tutum Ölçeği’nin, demokratik, otoriter, aşırı koruyucu, izin verici alt boyutlarında ve genel toplam puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık elde edilmemiştir. Elde edilen bu bulguya dayanarak geniş ya da çekirdek ailede çocuk yetiştiren annelerin çocuklarına karşı tutumlarında içinde buldukları ortamın etkisinin olmadığı söylenebilir. Öztürk (2009) tarafından Bingöl ili örnekleminde, geniş ve çekirdek aile yapılarında anne-çocuk ilişkilerini incelemek amacı ile yapılmış olan araştırma sonucunda, annelerin aile yapılarının anne-çocuk ilişkilerini etkilemediği belirlenmiştir. Benzer şekilde Çakıcı (2007)’nin alt ve üst sosyoekonomik düzeydeki ailelerin aile işlevlerinin, anne-çocuk ilişkilerinin ve aile işlevlerinin anne-çocuk ilişkilerine olan etkilerini incelemek amacıyla yapmış olduğu çalışma sonucunda aile-çocuk ilişkileri ölçeğinin “sıcaklık ve sevgi”, “saldırganlık ve kin” ve “ayrıştırılmamış reddetme” alt boyutlarında alt ve üst sosyoekonomik düzeydeki ailelerin büyüklüklerinin annelerin çocuklarıyla olan ilişkilerine etki etmediği sonucuna ulaşılmıştır. Yukarıda yer alan araştırma bulguları yapılan araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir.

Tablo 2: 48-72 Aylar Arasında Çocukların Benlik Kavramlarının Geniş ve Çekirdek Ailede Bulunmalarına Göre t-Testi Sonuçları

	Grup	N	\bar{x}	s	sd	t	p
Sosyal	Çekirdek	148	5.31	1.52	298	.976	.269
	Geniş	152	5.14	1.41			
Akademik	Çekirdek	148	3.39	1.91	298	1.146	.299
	Geniş	152	3.18	1.13			
Fiziksel	Çekirdek	148	5.18	1.56	298	.787	.533
	Geniş	152	5.32	1.65			
Anne Kabulü	Çekirdek	148	3.20	.85	298	.382	.703
	Geniş	152	3.22	1.02			
Genel Toplam	Çekirdek	148	17.09	4.60	298	.449	.654
	Geniş	152	16.88	4.54			

Çocukların benlik kavramları geniş ve çekirdek ailede bulunma durumlarına göre incelendiğinde, Purdue Okul Öncesi Çocukları İçin Benlik Kavramı Ölçeği'nin sosyal, akademik, fiziksel, anne kabulü alt boyutlarında ve genel toplam puan ortalamalarında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık elde edilmemiştir. Gürsoy ve Çoşkun (2006) büyük ebeveynleriyle yaşayan ve yaşamayan çocukların aile ortamının değerlendirildiği çalışma sonucunda, büyük ebeveynleriyle yaşayan ve yaşamayan çocuklar arasında önemli farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Çocukların anne tutumunu değişkenleri ile aile değerlendirme ölçeğinin alt boyutlarına ve toplam puana ilişkin önemli farklılıklar saptanmıştır. Araştırma sonucunda büyük ebeveynleriyle yaşayan çocukların puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüş ve bu çocukların ailelerini, büyük ebeveynleriyle yaşamayan çocuklara göre daha olumsuz olarak algıladıkları bulunmuştur. Sarıca (2010) tarafından yapılan diğer bir çalışmada ise aile türü çekirdek aile olan çocukların benlik kavramı düzeylerinin, aile türü geniş aile olan çocukların benlik kavramı düzeylerinden anlamlı derecede daha yüksek olduğu saptanmıştır. Aile ortamında anne babaların yanı sıra kardeşler de çocukların benlik gelişimleri üzerinde etkili olabilmektedir. Kardeşler arasındaki ilişkiler dikkate alındığında küçük kardeş genellikle büyük kardeşi kendisine model olarak almakta ve özdeşim kurmaktadır. Küçük kardeş büyük kardeşin tutum ve değer yargılarını kendilerine model olarak benliğini şekillendirmektedir. Ancak büyük kardeşin küçük kardeş üzerinde oluşturacağı baskı ve şiddet durumu ve anne babanın çocuklar arasında yaptığı kıyaslamalar küçük kardeşin benlik gelişimini olumsuz bir şekilde etkileyebilmektedir (Soner, 1995). Aile ortamında eğitim düzeyi düşük olan anneler genel olarak, geleneksel anne rolünü benimsedikleri için böyle bir ortamda çocukların kendi duygu ve düşüncelerini söylemelerine, kendi kararlarını vermelerine, kendi seçimlerini yapmalarına müsaade edilmediği için çocuk bağımlı, güvensiz bir kişilik yapısı geliştirmektedir. Ancak tam tersi annenin eğitim düzeyi yükseldikçe ise, anne daha demokratik tutum ve davranışlar benimsemekte, çocukların duygu ve düşüncelerini ifade etmelerine, karşılaştıkları olayların sonuçlarıyla baş başa kalmalarına imkân sunulmaktadır. Demokratik tutumla yetiştirilen bu çocuklar ise benlik saygısı yüksek, sorumluluk sahibi özgüvenli bireyler olarak yetişmektedirler (Öztürk, Şanlı, 2007). Belirtilen pek çok araştırma çocukların geniş veya çekirdek ailede

yetişmesinin onların benlik kavramlarının gelişiminde olumlu ya da olumsuz etkilerinin olduğunu göstermektedir. Her iki grupta yer alan çocukların ve annelerinin sosyo-demografik özelliklerinin benzer özellikler taşımasından dolayı geniş ve çekirdek ailede bulunan çocukların benlik kavramlarında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı söylenebilir.

Tablo 3: Geniş ve çekirdek ailede bulunan annelerin çocuk yetiştirme davranışları ile 48-72 aylar arasındaki çocuklarının benlik kavramlarına ait Pearson Korelasyon Katsayısı sonuçları

			Çocuklarının Benlik Kavramları Genel Toplam
Aile tipi	Annelerin Çocuk Yetiştirme Davranışları Genel Toplam	Pearson correlation	.316
		P	.000
		N	300

Geniş ve çekirdek ailede bulunan annelerin çocuk yetiştirme davranışları ile 48-72 aylar arasındaki çocuklarının benlik kavramlarına ait Pearson Korelasyon sonuçları incelendiğinde, annelerin çocuk yetiştirme davranışları ile çocuklarının benlik kavramları ($r=.316$, $p<.05$) arasındaki ilişkinin olumlu ve anlamlı olduğu görülmektedir. Bor, Brennan, Williams, Najman ve Callaghan (2003), annenin bebek 6 aylıktan bebeğe yönelik tutumlarının 5. yaşta ortaya çıkan davranışsal sonuçları üzerine yapmış oldukları çalışmada 6. ayda bebeğe yönelik negatif davranışların 5. yaştaki davranış problemlerinin varlığı üzerindeki etkisine dikkat çekilmektedir. Bishop ve Ingersoll (1989) aile yapısı ile aile içindeki uyumsuzluğun çocukların benlik kavramı üzerine etkisini incelemek amacıyla yapmış oldukları çalışma sonucunda, kızgınlığın ve saldırganlığın düşük olduğu ailelerde büyüyen çocukların benlik kavramlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Verschuerena, Doumena ve Buyse (2012) tarafından çocukların sosyal yaşamındaki üç önemli ilişki olan anne, öğretmen ve akranlarla olan ilişkinin benlik algısının üç yönü (genel, akademik ve sosyal) üzerindeki etkilerinin incelenmesinin amaçlandığı çalışma sonucunda, akademik benlik-saygısı öğretmen-çocuk ilişki kalitesi ile sosyal benlik-saygısı akran kabulüyle ve genel benlik-saygısı da anneye olan bağlanmanın kalitesi ile ilişkili bulunmuştur. Ayrıca, okulda şu anki/mevcut yetişkin-çocuk ilişkisi üzerindeki etkisi aracılığıyla, erken dönemdeki anne-çocuk bağlanma kalitesinin benliğin akademik boyutu üzerindeki etkisi ortaya çıkarılmış ve dolayısıyla bu çalışma, önemli sosyal ilişkilerin küçük çocuklardaki benlik-algısı oluşumunu etkileme yollarını ortaya koymuştur. LeCuyer ve Swanson (2013) yapmış oldukları çalışmada, çocukların öz düzenleme kapasiteleri, kendi benlik algısı, sosyal yeterlilikleri ve sınırlamalara yönelik tepkileri yoluyla değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda annenin otoriter sınır-koyucu tarzlarının, çocukların daha ideal benlik algısıyla ve sınırlamalara yönelik tepkileriyle ilişki göstermiştir. Kochanska, Aksan, Prisco ve Adams (2008) tarafından yapılan çalışma sonucunda, ebeveyn güç kullanımı ve çocuğun benlik gelişimi ile ilişkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda anne-çocuk arasındaki karşılıklı duyarlı/tepkisel uyumun çocuğun benlik gelişimi üzerindeki olumlu etkisi saptanmıştır. Reese, Bird ve Tripp (2007) tarafından yapılan çalışmada ebeveyn-çocuk arasındaki geçmiş olaylara ait sohbetlerin duygusal içeriği ile çocukların benlik kavramı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çocuklar ve bunların anne-babaları, geçmişe ait dört duygusal olay ve iki devam eden çatışma hakkında tartışmışlardır. Çocukların ahlaki benliği, benlik-saygısı ve dil yetenekleri de

ayrıca değerlendirilmiştir. Anne-babalar, sohbet türlerine bakılmaksızın, çok fazla sayıda olumlu duygu ve değerlendirmelerden bahsettiklerinde, çocukların daha yüksek benlik-saygısına sahip oldukları görülmüştür. Geçmiş olaylara ait konuşmanın da çocukların benlik-saygısını öngördüğü bulunmuştur. Sohbetler esnasında geçmişteki negatif duygulara ilişkin daha fazla açıklama kullanan ve de yine geçmiş olumlu duygular için daha fazla açıklama ve doğrulama kullanan ebeveynlerin daha yüksek benlik-algısına sahip çocuklara sahip oldukları görülmüştür. Brown, Mangelsdorf, Schoppe-Sullivan ve Frosch (2009) çocukların benlik algılarının çocuk mizacı, ebeveynlerle çocuk arasındaki ikili ve üçlü (anne-çocuk, baba-çocuk, anne, baba, çocuk) iletişim ve etkileşimleriyle ilişkisini ortaya koymak amacıyla yapmış oldukları çalışmada ebeveynlik davranışları ve çocuk ebeveyn arasındaki iletişimin çocuk mizacının benlik gelişimi üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Yukarıda belirtilen pek çok araştırma sonucu, ebeveyn tutumlarının çocukların benlik kavramları üzerindeki etkilerini farklı açılardan ortaya koyar niteliktedir. Çalışmadan elde edilen bu bulgu sonucunda, geniş ve çekirdek ailede bulunan annelerin tutumlarının çocukların benlik kavramlarında etkili olduğu söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Annelerin çocuk yetiştirme davranışları geniş ve çekirdek ailede bulunmalarına göre incelendiğinde, demokratik, otoriter, aşırı koruyucu, izin verici alt boyutlarında ve genel toplam puan ortalamalarında anlamlı farklılık elde edilmemiştir. Çocukların benlik kavramlarının geniş ve çekirdek ailede bulunmalarına göre incelendiğinde, sosyal, akademik, fiziksel, anne kabulü alt boyutlarında ve genel toplam puan ortalamalarında anlamlı farklılık elde edilmemiştir. Geniş ve çekirdek ailede bulunan annelerin çocuk yetiştirme davranışları ile 48-72 aylar arasındaki çocuklarının benlik kavramlarına ait sonuçlar incelendiğinde, annelerin çocuk yetiştirme davranışları ile çocuklarının benlik kavramları arasındaki ilişkinin olumlu ve anlamlı olduğu görülmüştür. Bu bulgular sonucunda geniş ya da çekirdek ailede bulunan annelerin çocuklarının benlik kavramlarını olumlu yönde etkilemek için, sağlıklı bir ortamda bulunması gereken şartları öğrenmeleri, bu şartları uygun bir şekilde gerçekleştirmeleri ve çocukların benlik kavramlarının olumlu gelişimi için sağlıklı bir şekilde gereği gibi uygulamaları önerilmektedir. Bu durum annelere alanında uzman kimseler tarafından annelere anlatılmalı ve anneler bu konu hakkında bilinçlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

- Alisanoğlu, F. ve Ulutaş, İ. (2000). Çocuklarda kaygı ve bunu etkileyen etmenler. *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı:145, 15-19.
- Aral, N., Bulut, Ş., Baran, G. ve Çimen, S. (2001). *Çocuk gelişimi 2*. İstanbul: Ya-pa Yayınları.
- Arslan, Ü. (2009). Okul öncesi eğitime giriş. İçinde G. Haktanır (Ed), *Okul öncesi dönemde temel becerilerin ve sosyal davranışların kazandırılması*. (ss. 215-240). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bayhan San, P. ve Artan, İ. (2005). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Berk, E. L. (2013). *Bebekler ve çocuklar doğum öncesinden orta çocukluğa* (Çev Ed: Işıkoğlu Dönmez, N.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. (Özgül kitap 2012’de yayınlandı).
- Bishop, S. & Ingersoll, M. G. (1989). Effects of marital conflict and family structure on the self-concepts of pre and early adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 181, 25-36. doi: 10.1007/BF02139244.

- Bor W., Brennan P. A., Williams G. M., Najman J. M., & Callaghan M. O. (2003). A Mother's Attitude Towards Her Infant and Child Behaviour Five Years Later. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 37 (6):748-755. doi:10.1111/j.1440-1614.2003.01272.x
- Brown, G. L., Mangelsdorf, S. C., Neff, C., Schoppe-Sullivan, J. S., Frosch C. A. (2009). Young children's self-concepts: associations with child temperament, mothers' and fathers' parenting, and triadic family interaction. *Merrill-Palmer Quarterly* .55(2), 184-216.
- Cicirelli, V.G. (1974). *Purdue self-concept scale for children*. Purdue University.
- Çakıcı, S. (2006). Alt ve üst sosyoekonomik düzeydeki ailelerin aile işlevlerinin, anne-çocuk ilişkilerinin ve aile işlevlerinin anne-çocuk ilişkilerine etkisinin incelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Erkan, S. (2010). Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları. İçinde F. Temel (Ed.), *Aile ve aile eğitimi ile ilgili temel kavramlar*.(ss.3-43). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gander, M. J. ve Gardiner, H. W. (1995). *Çocuk ve ergen gelişimi* (Çev: Dönmez A., Çelen N. ve. Onur B.). Ankara: İmge Kitabevi. (Özgün kitap 1993).
- Gençtan, E. (1981). *Psikanaliz ve sonrası*. İstanbul: Hür yayınları.
- Güler, T. (2009). Okul öncesi eğitime giriş. İçinde G. Haktanır (Ed), *Okul Öncesi Eğitimde Ailenin Önemi ve Okul Aile İşbirliği*.(ss.295-322). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Güngör Aytar, A. (2007). Eğitim psikolojisi. İçinde A. Ulusoy (Ed.), *Kişilik gelişimi*. (ss.177-206). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gürsoy, F. ve Coşkun, T. (2006). Büyük ebeveynleriyle yaşayan çocukların aile ortamlarını değerlendirmeleri. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (1), Cilt 15, 151-164.
- Işık, B. ve Güven, Y. (2007). Okul Öncesi Çocukların Aile İşlevlerinin İncelenmesi: Anne Açısından Aileye Genel Bakış. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory & Practice* 7 (3),1263-1300.
- Karabulut Demir, E. ve Şendil, G. (2008). Ebeveyn tutum ölçeği (ETÖ), *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(21), 15-25.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (II. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kaytaz, M. (2005). *Türkiye'de okul öncesi eğitimin fayda-maliyet analizi*. İstanbul: Anne-Çocuk Eğitim Vakfı Yayınları.
- Kochanska G., Aksan N., Prisco T. R., and Adams E. E. (2008). Mother-child and father-child mutually responsive orientation in the first 2 years and children's outcomes at preschool age: mechanisms of influence. *Child Development*. 79 (1), 30 - 44.
- Köknel, Ö. (1982). *Kaygıdan mutluluğa kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- LeCuyer El. A., Swanson D. P. And (2013). African American and European American mothers' limit setting and their 36-month-old children's responses to limits, self-concept, and social competence. *Journal of Family Issues*. XX(X) 1-27 . doi: 10.1177/0192513X13515883
- Myers, R. (1996). *Hayatta kalan oniki*. (Çev. Ağış Bakay, R. ve Ünlü, E.). Ankara: Anne Çocuk Eğitim Vakfı Yayınları No:5.
- Oktay, A. (2002). *Yaşamın sihirli yılları*. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

- Öngider, N. (2013). Anne-baba ile okul öncesi çocuk arasındaki ilişki. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(4),420-440. doi:10.5455/cap.20130527
- Özcan, Z. Ç., Eren Gümüş, A., Kotil, Ç.(2009). Purdue okul öncesi çocukları için benlik kavramı ölçeği'nin yapı geçerliği. *Eğitim Bilimler ve Uygulama Dergisi*, 8 (16),2-22.
- Öztürk, B. (2009). Bingöl ili örnekleminde geniş ve çekirdek aile yapılarında anne-çocuk ilişkisinin incelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Öztürk, C. ve Şanlı, D. (2007). Annelerin eğitim durumunun çocuk yetiştirme tutumlarına etkisinin incelenmesi *Ege Pediatri Bülteni*, 14 (3), 145-150.
- Özyürek, A. ve Tezel Şahin, F. (2005). 5-6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25 (2),19-34.
- Pektaş, İ. ve Özgür, G. (2005). İlköğretim öğrencilerinin anneleri ile olan ilişkilerini algılayışları ve bu ilişkiyi etkileyen etmenlerin incelenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 21 (2), 13-27.
- Reese E., Bird A., Tripp G. (2007). Children's Self-esteem and Moral Self: Links to Parent-Child Conversations Regarding Emotion. *Social Development*.16 (3), 460-478. doi: 10.1111/j.1467-9507.2007.00393.x
- Sarıca E., Yazıcı Z. (2013). Ebeveynlerin sosyal sorun çözüme becerileriyle çocukların benlik algısı arasındaki ilişki. *Uluslararası Hakemli Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi*. 1 (1), 91-103.
- Sarıca, Ö. (2010). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş grubu çocuklarının benlik kavramlarının çeşitli sosyo-demografik değişkenlere göre incelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Soner, O. (1995). Aile uyumu, öğrenci özgüveni ve akademik başarı arasındaki ilişkiler. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Uyanık Balat, G. (2003). Erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar. İçinde M. Sevinç (Ed.), Erken çocuklukta benlik saygısının gelişimi ve önemi. (ss.330-336). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Verschuere K., Doumena S., & Buyse E. (2012). Relationships with mother, teacher, and peers: unique and joint effects on young children's self-concept. *Attachment & Human Development*, 14:3, 233-248, doi: 10.1080/14616734.2012.672263
- Yavuzer, H. (2008). Doğum öncesinden ergenlik sonuna çocuk psikolojisi. (Otuzbirinci Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldız, A. S. (2006). Ebeveynin sorun çözüme becerisini geliştirmeye yönelik deneysel bir çalışma M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 24, 231-244.